

E etnikane khedinengoro hakongoro ikeribe ko čačipe thaj arakhibe ki lokalnikani digra

- džandipa thaj rekomandacie -

SRETEN KOCESKI

Skopje, juni 2014

1. Saikerin

2. Patrin harnjaripancar kola istemalkerena pe ko raporti	3
3. Angluno lafi	4
4. Khuvin	5
5. Maškardžianskere standardia baši minoritetengere hakoja	6
6. Kanuneskoro pervazi bašo khedinengere hakoja ki Republika Makedonia	7
7. Džandipa thaj praktike ki lokalnikani digra	14
7.1. Khedinengere hakoja ki lokalnikani digra thaj KRMK	14
8. Džianskoro nijamirakhutno	26
9. Komisia baš arakhibe tari diskriminacia (KAD)	28
10. Džipherde rekomandacie baši khedinengoro ikeribe ko čačipe ki lokalnikani digra	31
11. Bibliografia	35
13. Istemalkeribaskere internet adrese	35
Džipherin 1: Patrin kanunencar kolencar o konstitucionalnikane amandmania džilačharena pe thaj džiprecizirinena pe	36
Džipherin 2: Bahani baš autentikano haljovkeribe o dženo 41 thaj dženo 55 taro KLK	39
Džipherin 3: Šajdutno formati taro formulari baš anglihramin dži DžN	42
Džipherin 4: Formatu anglihramin dži KAD	42

2. Patrin harnjaripancar kola istemalkerena pe ko raporti

AIČHM	Agencia baš ikeribe ko čačipe o hakoja taro minoritetia
SIČPP	Sekretariati baš ikeribe ko čačipe o pervazeskoro phanolafi
OABE	Organizacia baš arakhibe thaj barabarbuti ki Evropa
RM	Republika Makedonia
OPP	Ohrideskoro pervazeskoro phanolafi
UN	Uniime nacie
EK	Evropakoro Konsili
MLK	Ministeriumi baši lokalnikano korkoriradžipe
KLK	Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe
KRMK	bašo relacie maškar o khedina
OG	Oficialnikani gazeta
KJLK	Khedin taro jekhina taro lokalnikano korkoriradžipe
EU	Evropakiri unia
DŽN	Džianeskoro nijamiarakhutno
KAD	Komisia baš arakhibe tari diskriminacia

3. Angluno lafi

Akava raporti si kerdo bašo zaruri tar Agencia baš ikeribe ko čačipe o hakoja taro khedina ki Republika Makedonia, suporta tar Organizacia baš arakhibe thaj barabarbuti – OABE Misia ko Skopje.

Akale raporteskiri resarin si te del dikhin ko kanuneskoro pervazi, džandipa thaj ulavdeste ko praktite baš anglunikeribe thaj arakhibe taro hakoja e preperutnenge ko khedina kola si majhari taro 20% taro dživdutne ki Republika Makedonia, lengoro thanleibe ko procesia tar anibe decizie ki lokalnikai digra, sar thaj te del džovapi ko buteder pučiba phanle e procedurencar thaj praktikencar ko ikeribe ko čačipe thaj arakhibe taro lengere hakoja.

Turli tar angleder hazrikerde raportia thaj materialia phanle akale temaja, upri funda taro rekomandacie tar AIČHM, akava teksit, ki harni, haljovibaskiri thaj jekhutni čhib/terminologia, dela sikavin taro kanunia kola si irame palpalunibaja taro Konstitucionalnikane amandmania ko 2011 berš, o isipaskoro kanunikano pervazi thaj realnikane halia thaj džandipa ko ikeribe ko čačipe thaj arakhibe e khedinengere hakoja ki RM.

E teksteskoro autori ulavdeste ikerela sama ko praktike ki lokalnikani digra adresirindor pe ko džandipa kola sikavena pe ko praktikano ikeribe ko čačipe taro khedinengere hakoja thaj adekvatnikane ko odova, dela rekomandacie baši lengoro šajdutno nakhavkeribe thaj anglunikeribe.

Trujal AIČHM, OABE thaj aver organizacie thaj agencie, adžikerela pe akava raporti te ovel lenge ko vast thaj e dženenge taro komunengere konsilia, dženenge ko komunengere komisie bašo relacie maškar o khedina, e dizutnikane khedipange thaj avere interesirime dženenge, organizaciengere thaj instituciengere, ki dromarin taro planiribe lengere aktivipa resarinaja te adresirinel pe kotor taro bukja kolencar arakhena pe o khedina ki lokalnikani digra baš anglunikeribe thaj arakhibe taro lengere hakoja.

4. Khuvin

Ko sasoinpa lungeder demokratikane tradiciaja, e dizutnengoro pašakeribe kori radža thaj e demokratiakoro praktikiribe ki lokalnikani digra si učo prioriteti thaj leibe. Odolea, o dizutne si šajdipaja direktnikane te len than ko procesia tar anibe decizie thaj lengiri realizacia ko komunakere prvazia.

Republika Makedonia ko džiakanutno praktikiribe tari demokratia, e konstitucionaleskere iranibancar ko 2001 berš thaj lengoro ikeribe ko čačipe, kamijabikergja te tamirinel mehanizmia kola ka valjani sine te anglunikeren thaj arakhen e khedinengere hakoja kola si majhari taro 20% taro sahno gendo dživdutne (ko poadarutno teksti: khedina), šajdipaja baši lengoro efektivnikano thanleibe ko procesia taro deciziakoro anibe sar ki centralnikani agjaar thaj ki lokalnikani digra.

E decentralizaciakoro procesi, sar procesi taro dizutnengoro pašekeribe kori radža, durust deibe varesave ingerencie tari centralnikani ki lokalnikani digra baši deciziakoro anibe, tar aspekti tar etnikane khedina thaj anglunikeribe taro lengere hakoja, šurargje e hramovibaja tar Ohrideskoro pervazeskoro phanolafi¹ ko 2001 berš kolea anglodikhle pe o iraniba ko RM-koro Konstitucionalni sar thaj ko buteder gendo kanunia kola realiziringje pe ko berša pal odova.

Trujal o aver ničekerina taro OPP kola si tar interesi e khedinake, o principi tari bidiskriminacia thaj nijamalo isipe si džanlo leibe thaj o jekajek si čživdo ko baro gendo kanunikane thaj telikanunikane aktia kola regulirinena turli khedina taro sasotino dživdipe.

Odolea, e Konstitucionalea thaj kanunencar ki RM garantirinena pe e khedinengere hakoja thaj definirinena pe o čhipote baši lengoro ikeribe ko čačipe thaj arakhibe ko buteder umala thaj lengoro džanlipe. Ko odova, sar thaj anglal o iraniba ko 2001 berš, sajdinena pe thaj o mažkardžianskerekere standardia, konvencie thaj rekomandacie, resarinaja te hazrikeren pe kvalitetnikane kanunikane činaviba kola si taro diztnengoro interesi.

¹ Ohrideskoro pervazeskoro phanolafi ://www.osce.org/skopje/100622

5. Maškardžianskere standardia baši minoritetengere hakoja²

Trujal o nacionalnikano kanunideibe, durust o Konstitucionalni thaj o kanunia ki RM, si nekobor maškardžianskere mažkaradžengere organizacie thaj institucie kola butikerena ko definiribe standardia baš etnikane khedinengere hakoja-minoriteta, leljaribaja deklaracie thaj konvencie kola dena obligacia e raštrenge hramutne kori sajdipe thaj anglunikeribe e minoritetengere hakoja.

Anglal sa, akate valjani te liparen pe:

- Uniime nacie:
 - Deklaracia tar UN bašo hakoja taro džene kola preperena ko nacionalnikane thaj etnikane religioznikane ja čhibjengere minoriteta³
- Evropakoro konsili:
 - Pervazeskiri konvencia baš arakhibe o nacionalnikane minoriteta⁴
 - Evropakiri povelba bašo regionalnikane thaj minoritetengere čhibja⁵
- Dokumentia tar Evropakiri unia- povelba bašo fundavne hakoja ki EU
- Standardia tar OABE thaj Učo komesari bašo nacionalnikane minoriteta⁶

Akava raporti dela dikhin ko majdžanle maškardžianskere dokumenti phanle akale problematikaja, sar dromarin baši poadarutno rodljaribe ki akaja tema, numa o jekajek na analizirinena thaj haljovkerena olen.

² Minoriteta- nane sasoični leljaribaskiri definicia bašo minoriteta. Aso Maks Van Der Štul: Minoriteta si grupa lingvistikane, etnikane thaj kulturnikane karakteristikencar pali kolende si turli taro majoriteta

³ <http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r135.htm>

⁴ <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/157.htm>

⁵ http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Charter_mk.pdf

⁶ <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuideMinorities9en.pdf>

6. Kanunikano pervazi bašo khedinengere hakoja ki Republika Makedonia

E hramonkeribaja tar OPP ko 13 August 2001 berš, o prezententia ko politikane partie⁷ prezentirime ko Republika Makedoniakoro Parlamenti ko odova periodi, atestikegje o vakeribe baši sajdiše thaj anglunikeribe o hakoja taro sa o khedina kola dživdinena late.

Aso odova phanolafi, maškar aver, upri funda taro procentualnikano thanleibe taro khedina ko saho gendo dizutne, anglodikhle si varesave hakoja bašo khedina ko turli umala. Trujal so o lačharibe procenti baši leibe varesave hakoja si limitiribe, palem, kerdo si anglunipe ki odoja dromarin, ki komparacia e RM.kere Konstitucionala taro 1991 berš⁸ thaj o kakunia džanlipaja dži 2001 berš.

E RM-koro multietnikano karakteri, a odolea thaj o čačutno gendo procentualnikano thanleibe tari sakoja khedin, sine atestikerdo e džianeskere hramovibaja ko 2002 berš, ko so o rezultatia sikavgje akaja etnikani struktura taro džijani: 64,8% Makedoncoja, 25,17% Albancoja, 3,85% Khoraja, 2,66% Roma, 1,78% Srbia, 0,84% Bošnjakoja, 0,48% Vlahoja thaj 1,04% ačhutne.

6.1. Konstitucionaleskere amandmania aso OPP

O procesi baš implementacia o OPP šurargja leljaribaja dešupanč konstitucionaleskere amandmania kola sine dromakerde buteder kanunikane iranibancar kolende sine saikerde thaj ničekerina kola si ki relacia e principiea tar adekvatnikano thaj nijamalo thanleibe.

O Amandmania taro Konstitucionalali taro 1991 si džanle sebepi o fakti so šajdakergje anglunikeribe e hakonge taro khedinengere preperutne, sikavde ko najučo nijamalo akti - RM-koro Konstitucionalali.

Aso OPP, akala amandmania ko Konstitucionalali sine leljarde ko 2001 berš⁹:

- Amandmani IV – Preambula;
- Amandmani V – istemalkeribe e khedinengiri čhib;
- Amandmani VI – adekvatnikano thaj nijamalo thanleibe taro khedinengere preperutne;
- Amandmani VII – статусот на верските заедници;

⁷ O politikane partie kaskere prezentententia hramonkergje akava dokumenti tar Ohrideskoro pervazeskoro phanolafi: VMRO-DPMNE, Social demokratikano sojuzi ki Makedonia, Partia bašo demokratikano prosperiteti, Demokratikani partia tar Albancoja

⁸ RM-koro Konstitucionalali taro 1991 berš <http://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspk>

⁹ RM-koro Konstitucionalali 2001 berš <http://www.dzr.gov.mk/Uploads/ustavrm.pdf>

- Amandmani VIII – tromalo vakeribe o identiteti taro khedinengere preperutne;
- Amandmani IX – garancie baš arakhibe, anglunikeribe thaj barvakeribe o historikano thaj arteskoro barvalipe;
- Amandmani X – parlamentareskere procedure;
- Amandmani XI – alusaribe džijaneskoro nijamiarakhutno;
- Amandmani XII – Komiteti bašo relacie maškar o khedina;
- Amandmani XIII – anavkeribe džene ko Arakhibaskoro konsili;
- Amandmani XIV – alusaribe džene ko Republikano adalateskoro konsili;
- Amandmani XV – alusaribe adalataria ko Konstitucionaleskoro adalati;
- Amandmani XVI и XVII – lokalnikano korkoriradžipe;
- Amandmani XVIII – čhani tar anibe decizia bašo resjaripe kori Konstitucionaleskoro iranibe.

E amandmanencar IV thaj VIII o termini „nacionalnostia“ si irame e terminea „khedina“ thaj odolea upritamirinela pe o statusi tar etnikane Albancoja, Khoraja, Vlahoja, Roma. Jekajek, i srbengiri thaj e bošnjakongiri khedin lena statusi tari konstitucionalea arakhli kategoria lengere čhivibaja ki Preambula, sar thaj ko aver amandmania kola ikljona tar OPP.

E amandmanea V lačharela pe kaj i makedonikani čhib thaj lakoro idilikano lil si oficialnikani čhib ki teritoria tari Republika Makedonia, numa jekajek oficializirinela thaj o čhibjengoro istemalkeribe kola si lafikerde majhari taro 20% taro dizutne ki Republika Makedonia.

E amandmanea VI, promovirinela pe o principi tar adekvatnikano thaj niamalo thanleibe taro khedina ko organia thaj institucie ki centralnikani thaj lokalnikani digra.

E amandmanea XVI lačharela pe o dujdromengoro avazikeribe bašo kanuni bašo lokalnikano korkoriradžipe, kanuni bašo lokalnikano finansiribe, lokalnikane alusariba, komunengere simatre thaj diz Skopje.

Džipherin 1: Patrin kanunencar kolencar o konstitucionaleskere iraniba džilačharena pe thaj džiprecizirinena pe

6.2. Decentralizacia – legarde ingerencie tari komuna

I decentralizacia haljovkerela procesi taro legaribe (delegiribe) o ingerencie tari radži (centralnikani digra) e komunenge (lokalnikani digra), ko so dendor autonomia e lokalnikane radžake korkori te anel decizia baši varesave pučiba. Nahtarale segmentia tari decentralizacia ki

RM si: radžakiri decentralizacia, fiskalnikani decentralizacia, teritorialnikani organizacia thaj kapacitetengoro zuraribe ko komune.

E ingerenciengere legaribaja tari centralnikani ki lokalnikani digra, o komune lele ingerencie ko akala umala: urbanistikano planiribe, kultura, socialnikano arakhibe thaj čhavengoro arakhibe, primarnikano sastipaskoro arakhibe, lokalnikano ekonomikano zuraribe, arakhibe o džividipaskoro maškar thaj natura, sporti thaj rekreacia, komunalnikane bukja, mujalbarejagakoro arakhibe.

Tar aspekti tar ikeribe ko čačipe thaj anglunikeribe e khedinengere hakoja, dži agor nane pherde o adžikeriba taro procesi tari fiskalnikani decentralizacia, isi nanipe love ko komunakoro budžeti baš edukacia ko kondicie kana o hardžia ko sikljovne taro berš ko berš barjona, so kerela asari ko ikeribe ko čačipe o hako ki edukacia ki dajakiri čhib. Umdinela pe kaj odova si jek taro karane so nane anglunipe ko puteribe neve paralelke ki dajakiri čhib e khedinengere preperutnenge ki RM.

O nanipe love taro komunakoro budžeti, sar thaj panda o centralizirime vjavahari taro leljakeribe urbanistikane plania, reflektirinela pe thaj ko programe baši vazdibe o momumentia baš ikeribe ki godi kolen valjani te vazdel thaj finansirinel i komuna, a kola si taro džanlipe e khedinengere preperutnenge. O nanipe love ki komuna reflektirinela pe thaj upri khedinengoro informiribe ko čhibja ko oficialnikano istemalkeribe ko komune, majbutdrom si nanipe džene baši translacia thaj ažuriribe o materialia baši konsileškere bešipa. Jekajek, o nanipe love ko komunakoro budžeti si šerutni karana baši nathanakeribe love taro komunengere budžetia baši buti taro komunengere KRMK, suporti e programenge tari kulturakiri umal kola si tar interesi taro khedinengere preperutne ko komune, sar thaj suporti e khedipange baš ikeribe ko čačipe programe kola si tar interesi e khedinenge.

6.3. Agencia baš ikeribe ko čačipe o hakoja taro khedinengere preperutne (AIČHM)

Ko haljovibe e Kanunea baš anglunikeribe thaj arakhibe o hakoja taro khedinengere preperutne kola si majkari taro 20% taro džvidutne ki RM, fundiringja pe Agencia baš ikeribe ko čačipe o hakoja taro khedinengere preperutne (AIČHM), savi dikhljarela o ikeribe ko čačipe thaj anglunikeribe, arakhibe o hakoja taro khedinengere preperutne thaj kerela upridikhin upri ikeribe ko čačipe o ničekerina taro kanunia kolencar si lačharde odola hakoja.

Ko pervazia taro plo butikeribe AIČHM dela zoria baši sahno ikeribe ko čačipe thaj hakongoro arakhibe e preperutnenge ko khedina ko umala taro:

- Bukjarnipe ko haljovibe e principea tar adekvatnikano ja nijamalo thanleibe;

- Čhibjakoro istemalkeribe
- Edukacia ki dajakiri čhib (fundavni, maškarutni thaj uči);
- Promocia baši kultura thaj kulturnikano barvalipe taro khedinengere preperutne;
- Informiribe ki pli čhib e elektronikane ja printime mediumende;
- Suporti ko fundiribe dizutnikane khedipa thaj fondacie sebepi ikeribe ko čačipe o kulturnikane, arteskere thaj vigjanale resarina;
- Ikeribe ko čačipe o istemalkeribe ple simbolia sar thaj ko aver umala kolende kanunea si lačharde o hakoja taro khedinengere preperutne.

Ko sa o segmentia kola si liparde ko pervazia taro butikeribe taro AIČHM, si baro gendo notikerina tari rig taro khedinengere preperutne, kola nane notikerde baši buti tari korkorutni agencia, numa bašo halia kola si aktuelnikane ko komune. Ko odova konteksti, šaj te liparen pe kotor lendar, kola si notikerde ko vakti taro bukjarnekamre baši zurarkeribe o kapacitetia tari KRMK kerde tari rig taro KJLK thaj IRK ko 2013 berš:

- ko bukjarnipe ko komune ja publik pretprijatia, na sajdinela pe o principi baš adekvatnikano thaj nijamalo thanleibe, ko so ko majbilačo hali si o tiknegendea khedina, ulavdeste o Roma, o Srbia thaj o Khoraja.

- e čhibjengoro istemalkeribe ko pervazia taro lokalnikano korkoriradžipe thaj trujal o decizie taro konsili baši čhibe lipardi čhib ko oficialnikano istemalkeribe, ko buteder gendo komune na prakticinela pe, ni ko konsileskere bešina, ni ki administracia.

- i promocia tari kultura thaj kulturnikano barvalipe taro khedina ko komune na kerela pe, thaj o komune ko majbaro gendo lendar, na ulavena love odole iradake.

Sar majbare bukja keribaske akale kotoreste, aso participantia ko Participativnikano forumi taro dizutnikane khedipa taro khedina ko AIČHM, si o finansiribe khedipa kova ka valjani sine te ovel suportime ulavde fondea kolea valjani te vastarel i AIČHM baši pučiba tari umal tari kultura, informiribe ki dajakiri čhib ko mediumia, pučibe phanlo e edukaciaja ki dajakiri čhib thaj adekvatnikano thaj nijamalo thanleibe ko bukjarnipe ko lokalnikane thaj raštrakere institucie.

Ki odoja dromari, AIČHM, trujal o promotivnikane thaj informativnikane arakhiba ko komune kola sine realizirime ko nakhlo periodi, dikhela pe o zaruri tar proaktivnikano akcesi tari rig tar AIČHM kori komune kote dživdinena o tiknegendea khedina konkretnikane bahanencar baš ikeribe ko čačipe, arakhibe thaj anglunikeribe e khedinengere hakoja.

Agjaar, AIČHM ka šaj sine te kerel analize thaj te zurarel rekomandacie baši sakoja taro komune ulavdeste bašo finansiribe khedipa taro komunakere budžetia bašo proektia kola si tar interesi e khedinenge thaj kola adresirinena teme thaj bukja keribaske tar umal tar edukacia thaj kultura.

Jekajek, odole komunende kote so si MEDIUMIA fundirime tari komuna, kaj šaj sine te del pe bahani baši saikeribe programa thaj informativnikane saikeriba ki čhib tari khedin ki komuna.

O nanipe love bukjake tar AIČHM kova sine notikerdo thaj ko raporti tar EU baši RM-koro anglunikeribe, si serioznikano mujalipe ki buti tar Agencia thaj deiba zoria baš ikeribe ko čačipe e khedinengere hakoja.

6.4. Komisie baši relacie maškar o khedina

E Kanunea baši lokalnikano korkoriradžipe taro 2002 berš, anglodikhlo si thaj boligatornikano formiribe Komisie baši relacie maškar o khedina ko 20 komune ki Republika Makedonia thaj ki diz Skopje (e majneve teritorialnikane ulavibaja thaj pašakeribaja komune kori komuna Kičevo, si 19 komune ote si aso kanuni obliqaornikane formirime si KRMK thaj 20 komune kote odola si formirime ki fakultativnikani ja šukarmanginakiri funda), kolea dela pe šajdipe te len than ko procesi tar anibe decizie thaj kreiribe poltike sa e etnikane khedinenge kola dživdinena ki teritoria tar adekvatnikani khedin.

O komisie bašo relacie maškar o khedina si jekhutno institucionalnikano pervazi bašo dialogo maškar o khedina ki lokalnikani digra, ko pervazia tari komuna.

I buti tar akala komisija nane salde hakongoro arakhibe tar etnikane khedina kola dživdinena ko minoriteti. O funkcioniribe tar akala komisie si transparentnikano ovibe ki buti taro Komunakoro konsili thaj šajdipe e khedinenge, kola nane sikavde ko Komunakeere konsilia, te den gndipa thaj bahania bašo varesave pučiba bašo kolende o Komunakoro konsili anela decizia. Akava si ulavdo šajdipe bašo khedinengere preperutne džikobor nane olen plo prezententi ko komunakoro konsili alusardo ko alusariba, te šaj e KRMK-a te vakerel o stavia thaj gndipa taro khedinengere preperutne baši varesave pučiba.

Akaja si sakanutni komisija taro Komunakoro konsili thaj funkcionirinela sar thaj o aver komisie. Jekhutno turlipe si so e Komunakoro konsili ko anibe decizie tar umala kola si ko interesi taro kulturnikano ja etnikano identiteti tar etnikane khedina, ko haljovibe e Kanunea baši lokalnikano korkoriradžipe, ka valjani te leljaren olen ulavde majoritetea, ja a.v „Badintereskere „ majoritetea/ničekerinaja.

Trujal so si formirime, o raštrakere thaj lokalnikane institucie na kergje but te promovirinen o KRMK maškar o dizutne thaj odova kergja than bašo špekulacie baš odova savi si lengiri rolja. Majbutdroma, lende dikhena sar ko badania kola valjani te sansarkeren e dizutnen džikobor si nesave problemia thaj mariba ki etnikani funda ja sar ko forumia kolende ka debatirinel pe baši

pučiba kola si taro dizutnengoro interesi tare sa o umala taro dživdipe. Esavke percepcie nane jekajek odolea so anglodikhela o kanuni.

Aso Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe ando ko 2002 berš, i buti taro Komisie si definirime dženea 41 thaj e dženea 55.

Aso dženo 41 taro Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe:

- (1) O konsili šaj te butikerel ki bešin te lelja than o majoriteti taro sahno gendo džene ko konsili.
- (2) O konsili anela decizia majoritetea avazia taro thanlendutne džene, kanunea thaj statuea ko aver čhani te nane lačardo.
- (3) O ničekarina kola si ki relacia e kulturaja, čhibjakere istemalkeribaja thaj abecedencar kolende lafikerena majhari taro 20% taro dizutne ki komuna, o lačharibe thaj istemalkeribe o dumo thaj bajrako tari komuna, leljarena pe majoritetea avazia taro thanlendutne džene ko konsili ko so zaruri si te ovel majoriteti tar avazia taro thanlendutne džene ko konsili kola preperena ko khedina kola nane majoritetnikano džijani ki komuna.
- (4) Ki konsileskiri bešin palo nijamin, avazikerela pe publik čhaneste.
- (5) Sakone bešinake o konsili ikerela hramutno.

O dženo 55 taro Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe vakerela::

- (1) Ki komuna kolate majhari 20% taro sahno gendo dživdutne tari komuna lačardo e palune kerde džijaneskere hramovibaja si preperutne ki nesavi khedin, formirinela pe komisija bašo relacie maškar o khedina.
- (2) I komisija taro stavi 1 tar akava dženo si saikerdi taro jekajek gendo prezententia tari sakoja khedin savi arakhela pe ki komuna.
- (3) O čhani baš alusaribe džene ki komisija si lačardo statutea.
- (4) I komisija dikhljarela pučiba kola si phanle e relaciencar maškar o khedina kola arakhena pe ki komuna thaj dela gndipa thaj bahania bašo čhania taro lengoro činavibe.
- (5) E komunakoro konsili si obligaciasa te dikhljarel gndipa taro stavi (4) tar akava dženo thaj te anel decizia phanlo oleja.

6.5. Anavkeribe anava taro droma, ploštadia, purkja thaj aver infrastrukturkane objektia¹⁰

Aso dženo 4 taro Kanuni baš anavkeribe anava taro droma, ploštadia, purkja thaj aver infrastrukturkane objektia, o anavkeribe anav taro drom , ploštadi, purt ja aver infrastrukturkano objekti ko komunakoro atari kerela pe deciziaja andi taro komunakoro konsili, a baši atari tari diz Skopje, deciziaja andi taro Konsili ki diz Skopje.

I decizia taro stavi 1 tar akava dženo leljarela pe butipaja avazia taro thanlendutne džene ko komunakoro konsili durust taro Konsili ki diz Skopje, ko so zaruri si te ovel majoriteti tar avazia taro thanlendutne džene ko konsili kola preperena ko khedina kola nane najoritetnikane dživdutne ki komuna durust ki diz Skopje.

O činaviba baš anavkeribe anava bašo droma thaj aver infrastrukturkane objektia valjani te len džipherdo haljovibe thaj tari RM-kiri Radži.

O pučiba baš iranibe anava taro droma thaj infrastrukturkane objektia ovela sa majaktuelnikano thaj baro gendo komune ja kergje ja planirinena te keren iraniba e anavenge taro droma ja objektia. Gdninela pe kaj odola iranba si ko interesi taro khedina kola dživdinena ko komune lendor ki dikhin kaj akale iranibange avazikerela pe ulavde majoritetea ja a.v Badintereskere nijaminaja. Odole karanendar i KRMK valjani te ovel konsultirime bašo gndipa anglal te anel pe decizia.

6.6. Adekvatnikano thaj nijamalo thanleibe ko organia tari publik administracia

Jek taro pučiba tar ulavdo džanlipe ko lafikeriba baš Ohrideskoro pervazeskoro phanolafi sine thaj o keribe adekvatnikano thaj nijamalo thanleibe taro preperutne ki khedin ko organia tari raštrakiri radža thaj publik administracia.

Akava principi ikerela pe thaj ko:

- alusaribe adalataria thaj adalataria dizutne
- alusaribe publik došalutne
- bukjarnipa ko adalateskoro servisi
- bukjarnipa ko servisia taro publik došalutnipe
- bukjarnipa taro raštrakere thaj publik bukjarne

¹⁰ Kanuni baš anavkeribe anava taro droma, purkja thaj aver infrastrukturkane objektia. Of. Gazeta ki RM num.66/04 ođ 01.10.2004

- konstituiribe badania thaj organia tar Akademia baš adalataria thaj došalutne, anavkeribe džene ko komisie, ki selekcia kandidatia baši ovibe ko treningo
- bukjarnipa ko organia taro lokalnikano korkoriradžipe, publik pretprijatia thaj publik institucie
- alusaribe terbijatidendutne, strukakere bukjarne thaj aver kadari ko fundavne thaj maškarutne sikljovne

E khedinengere preperutne, trujal o džijaneskoro nijamiarakhutno, raštrakoro šerutnipaskoro inspektorati thaj inspektorati baši lokalnikano korkoriradžipe, baši varesave biničalipa ja dikhljarde halia kaj nane adekvatnikano thaj nijamalo thanleibe ko bukjarnipe, šaj te bičhalem rovljarin thaj dži Agencia baš administracia, te informirinen ko KRMK thaj AIČHM, thaj te den došakerin anglal džovapialo adalati.

Aso pučljakerina tar IRK thaj KJLK taro 2013 berš baši percepcia baš adekvatnikano thaj nijamalo thanleibe ko bukjarnipe, sar majdžanlo momenti tari dizutnengiri rig- preperutne ko khedina sine potencirime e preperibe ko partie, angla o etnikano preperibe ja aver kriteriumia thaj kvalifikacie.

Ko publik pretprijatia formirime tari komunengiri rig, na kerela pe esapi baš adekvatnikano thaj nijamalo thanleibe taro khedinengere prepereutne, numa indikativnikane si odova si o khedipa ja korkori o khedinengere preperutne sar badanikane džene na bičhalena rovljarina ja adalateskere došakerina dži nijamalo dženo. Aso rezultatia taro vakeribe, majbutdrom o činavibe bašo bukjarnipe rodela pe dženalipaja ki politikani partia.

7. Džandipa thaj praktike ki lokalnikani digra

Ko džaiibe poadarig dendi si sikavin thaj komentaria baš odova ko savo čhani thaj kole mehanizmoncar ka šaj te ikeren pe ko čačipe e khedinengere hakoja ki lokalnikani digra.

7.1. Khedinengere hakoja ki lokalnikani digra thaj KRMK

Jakhdikhlo si kaj ko kontaktia thaj komunikacia e dženenecar ko kmunengere konsilia thaj e dženenecar ko Komisie baši relacie maškar o khedina, interesnikane si odova so turli komune

dena turli haljovkeribe taro Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe thaj adekvatnikane ko odova thaj anena e decizien.

Aso rodljaripe kerdo tari rig tar IRK- tetovo ko so sine publiukuime thaj dokument Politikengiri analiza taro KRMK ¹¹, si bivakerde bukja ko dženo 41 thaj dženo 55 taro KLK kola reflektirinena ki buti tari KRMK thaj andarena pharipa ko lengoro funkcioniribe.

Jekajek, odole rodljaripaja sine idetificirime buteder pučiba kola šaj te kategorizirinen pe ko nekobor grupe:

- Nanipe mehanizmia bašo suporti e kontinuiteteske tari buti ko KRMK taro kana ka kerel pe nevi administrativnikano struktura pala ko lokalnikane alusariba
- Nanipe transparentnikano isipe thaj informacie (a.v nanipe sistematizirime, preciznikani thaj organizirime baza evidentencar ki relacie e bukjaja tari komunakiri KRMK)ko resibe e komunakere dizutnege
- Nanipe komunikacia maškar o džene ki KRMK thaj komunakere dizutne.

• Legitimiteti ko alusaribe prezententi tari nesavi khedin ki KRMK

Akale kotoreste, nane kanunikane hramonkerdi procedura thaj kriteriumia thaj e komunen nanelen unificirime stavi. Si misalia kote so o džene alusarena pe konkursea kerdo tari komunengiri rig, ko aver komune ko konsultacie dizutnikane khedipancar, thaneskere khedipancar thaj aver. Džipherdeste, čhivela pe thaj o pučibe ko šaj, a ko našti te ovel dženo ki KRMK, džezakerde džene pali turli funde thaj aver.

E tikneder khedinenge kolen nane plo prezententi (aso etnikano preperibe) ko komunakoro konsili, taro ulavdo džanlipe si te ovel len lengoro prezententi ki KRMK. Odole čhaneste, direktnikane, ka ovel len šajdipe te reprezentirinen o interesia tari etnikani khedin kolate preperela thaj odolea te šajdakerel pe o ideje thaj bahania taro tikneder khedina e KRMK.ea te oven sikavde ko komunakoro konsili ko deciziengoro anibe. Sar rekomandacie, ko dizutnikano khedipe organizirime taro biformalnikane grupe dizutne ja khedipa, ka šaj te ulaven pe bahania bašo prezententi tari khedin ki KRMK.

- **Anibe decizia ulavde majoritetea ko komunakoro konsili – decizia a.v „Badintereskere nijaminaja“**

¹¹ IRK- Tetovo 2011 berš: Politikengiri analiza taro KRMK

Tar ulavdo interesi baši KRMK ko akava dženo si o stavi 3 kova si phanlo e ničekerinencar tari umal tari kultura, istemalkeribe o čhibja thaj o abedece, sar thaj o istemalkeribe dumo thaj barjako tari komuna. Odola ničekarina, liparde majupre, anena pe butipaja majoriteti ja „Badintereskere „, nijaminaja. O anibe decizia ulavde ja a.v „Badintereskere“ majoritetea vakerela kaj ulavde ničekerinake te ovel leljardi valjani jek ekvašipe taro thanlendutne džene ko Konsili kova aso plo etnikano prereribe si kotor tari minoritetengiri khedin, valjani te den suporti e bahaneske.

O avazikeribe ulavde majoritetea ja a.v *Badintereskiri nijamin* si tar ulavdo džanlipe e khedinenge džikobor si prezentirime ko komunakoro konsili soske lena šajdipe te potencirinen pučiba taro džanlipe lengere khedinake thaj džipherdeste ma te den suporti nesave činavibange kola nane ko lengoro interesi.

Misal: Ko palune lokalnikane alusariba jekhe komunate alusarde si 31 džene ko konsili, kolendar 9 (enja) konsilutne aso plo etnikano preperibe preperena ki minoritetengiri khedin. Ki bešin taro Konsili dendo si bahani baši leljakeribe Komunakoro dumo. Ko momenti tar avazikeribe ki sala trujal o aver konsilutne, than lena thaj 5 taro sahno alusarde 9 konsilutne preperutne ko komunakoro etnikano minoriteti. Kana ka ovel čhivdo ko avazikeribe o bahani, trujal o majoriteti taro sahno gendo džene ko konsili, majhari ekvaš, durust 3 džene taro sahno gendo džene thanlendutne ki sala (aso akava misal 5 džene) kola si etnikano minoriteti valjani te den suporti odova bahani te ovel leljardo. Avere lafencar, ekvaš taro thanlendutne džene ko konsili kola preperena ko tikneder khedina valjani te haljovent pe e bahanea ki o jekajek te ovel leljardo.

- **Preciznikane vakteskere rokoja baši buti tari KRMK thaj baši komunikacia e Komunakere konsilea**

Ko kanuni nane definirime ko savo kanuneskoro pervazi e Komunakoro konsili rodela thaj KRMK si obligaciasa te del džovapi ko varesavo rodipe. Odolea, džikobor KRMK nane ko šajdipe ko vakti te ikerel bešin thaj te del gndipe, odova vakerela kaj si šajdutno te blokirinel i buti taro komunakoro konsili ja i procedura tar anibe decizia te džal poadarig bizo gndipe tari KRMK kolea harnjarela pe o šajdipe baši vakeribe pali stavia thaj gndipa taro tikneder khedina.

Akale kotoreste, džikobor nesavi khedin nane čali šaj te bičhalel anglihramin thaj dži Džijaneskoro nijamiarakhutno.

- **Arhiva tari KRMK**

Sar so sine lipardo angleder, ko komune nane adekvatnikane arhive bašo materialia, gndipa thaj aver dokumentia phanle e bukjaja tari KRMK. Odolea andarena pe ko pučibe baro gendo decizie taro konsili, sine li ande ko kanunikane hramonkerde procedure thaj o hakoja taro tikneder khedina sine li saj dime. Akava ulavdeste si problemi ko eventualnikano iranibe tari komunakiri administracia pala ko lokalnikane alusariba ko so si pharipa ko bukjengoro kontinuiteti.

Akava pučibe si džanlo e khedinenge tar aspekti taro kontinuiteti thaj vakteskoro ikeribe ko čačipe taro lengere hakoja ko pervazia tari komuna thaj ple prezententencar ki KRMK ka šaj sine te den po deibe te ovel thaj ničaleste te ažuririnel pe i arhiva phanli e KRMK-a.

- **Anav taro drom ja aver objekti taro džanlipe e khedinenge**

Ko baro gendo komune ki Republika Makedonia, o nakhlo periodi sine bahania baš iranibe e dromengere anava. Trujal so deklarativnikane laja informacie kaj i procedura sajdingja pe, palem, ko komunakere arhive našti te arakhen pe evidentia baši buti tari KRMK, arhiva taro lengere arakhiba, hramome rekomandacie bičhalde dži Komunakoro Konsili dende ki arhiva. Ko mediumia šajsine te len pe informacie baši ajdutne binijamalina ki procedura ko iranibe anava taro sikljovne ko Čair, ko Gostivar thaj aver komune ko jekajek situacie.

Trujal so ko dženo 41 ja dženo 55 taro Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe nane eksplicitnikane lipardo kaj o pučibe baš anavkeribe anava taro droma, ploštadia, purkja thaj aver infrastruktturnikane objekti si pučibe kova si phanlo e relaciencar maškar o khedina, palem, ko ruhi taro hakongoro sajdipe sa e khedinenge kola so dživdinena ki komuna thaj lengoro thanleibe ko procesi tar anibe decizie ki lokalnikani digra, e komunakoro konsili ka valjani te rodel gndipe tari KRMK.

Džikobor e khedinengere preperutne ka mangen te bahankeren anav taro drom ja anesavo aver infrastruktturnikano objekti, odole čipotate, sar grupa dizutne, ja nesavo khedipe ko lengoro anav, valjani te bičhalel bahani dži Komunakoro konsili ja organi kova anela decizia baš odova pučibe. Džipherdeste, dela pe rekomandacie te bahankerel pe thaj sar tema baši diskusia thaj ki KRMK ko so ka del pe thaj lengere rigatar bahani dži komunakoro konsili durust dži organi kova anela i paluni decizia.

- **Pučiba kola si phanle e khedinencar tari kulturakiri umal**

Ko kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe, nane precizifikane lipardo kola pučiba lena pe ki dikhin sar pučiba tar interesi e relaciengere maškar o khedina.

Ko kanuni baši kultura tari RM, aso dženo 2, o poimi Kultura, ki haljovin odole kanunea, ka astarel: o butikeribe, publikuibe arteskere bukja thaj arakhibe thaj istemalkeribe o butikeriba.

Sa o ničekeria kolen leljarela o Konsili saikerindor thaj o ničekerina baši finansiribe tari kulturakiri umal, ka valjani angleder te oven dikhljarde tari rig taro džene ki KRMK thaj ola te den po gndipe. Ko komune ki Makedonia, generalnikane, odova na sajdinela pe, thaj ulavdeste si sikavdo ko urbanikane komune kolen si bare komunengere budžetia, džikobor ko ruralnikane komune isi buteder misalia baši majšukar funkcioniribe tari KRMK.

Trujal so umdinela pe kaj akala pučiba ka oven tar ulavdo interesi e khedinenge, aso rodljaripa tar IRK, nane baza evidentencar ja dokumentia kola sikavena kaj o tikneder khedina dena bahania dži komunakoro konsili istemalkerindor i KRMK bašo programe thaj proektia taro lengoro interesi.

O tikneder khedina ka valjani te formalizirinen ple rodipa thaj odova šaj te keren ole istemalkerindor i KRMK bahanencar bašo programe thaj proektia taro lengoro interesi kova šaj te ovel realizirime taro dizutnikane khedipa. Tar ulavdo džanlipe si o prograe te oven bičhalde dži adekvatnikane komunengere komisie thaj dži komunakoro konsili ko periodi džikana dikhljarela pe thaj definirinela pe o budžeti avutne beršeske.

- **Komune ki RM kolende si obligacia te formirinel pe KRMK**

Ki RM, KRMK aso kanuni valjani te ovel formirime ko akala komune: Brvenica, Debar, Dolneni, Zelenikovo, Jegunovce, Kičevo, Kruševo, Kumavno, Mavrovo thaj Rostuše, Petrovec, Sopište, Struga, Tetovo, Šačka, Čučer Sandevo, diz Skopje, Butel, Čair, Šuto Orizari.

Akale komunende, majhari jek etnikani khedin si procentea taro 20% ja buteder ki relacia e sahne gendea dizutne thaj odoleske si formirime Komisia bašo relacie maškar o khedina.

- **Formiribe KRMK ki komuna kote so o sahno gendo dizutne taro turli khedina si bareder taro 20%**

O kanuni na anglodikhela komisia ki čhipota kana o sahno gendo dizutne taro duj ja bueder etnikane khedina ki komuna barabar silen bareder gendo taro 20% taro dživdutne. Anglokondicia te formirinel pe komisia si jek khedin te ovel astardi majhari 20% taro sahno gendo dizutne.

Numa, o khedina e dizutnencar ja khedipancar, ka valjani te den rekomandacia e komunakere konsileske te ovel formirime KRMK soske ki komuna dživdinela džanlo gendo dizutne kola preprena ko turli khedina. Akava si ulavdeste džanlo džikobor o khedina ko palune lokalnikane alusariba na kamijabikergje te oven reprezentirime ko konsili konsilutnea kova aso plo etnikano preperibe si tari tikneder khedin.

- **Formiribe KRMK ko komune kolen aso kanuni nane len obligacia te formirinen ola**

Si komune sar so si Gostivar, Vrapčište, Konče, Lozovo thaj aver, kola ple statuteste anglodikhle formiribe KRMK thaj deciziaja taro Komunakoro konsili kergje odova. Akala si pozitivnikane misalia thaj si iniciative te formirinen pe komisie thaj ko aver komune, I dilema koja sikavela pe ko nesave džene ki KRMK si akala komune, kola si bizo obligacia, numa palem formiringje KRMK, valjani li te sajдинen o ničekerina taro Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe. Dikhindor o fakti so o komune kola nane obligaciasa aso KLM te formirinen esavki KRMK anglodikhle ple statuteste kaj ka formirinen, ola ka valjani sine te sajдинen o ničekerina taro kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe. Ki internet patrin: www.komz.mk šaj te dikhen pe sa o komune kolen si formirime KRMK.

O tikneder gendea khedina ko komune kote so aso kanuni nane obligacia te formirinel pe KRMK, ka šaj te bičhalen rodipe dži Komunakoro konsili rodipaja te formirinel pe esavki KRMK savi ka del arka ki buti taro Komunakoro konsili. Odolea o stavia thaj gndipa tari khedin kola nane la lakoro prezententi/ konsilutno ko Konsili, palem ka oven reprezentirime e dženge anglal o Konsili te anel paluni decizia. Odole kotoreste šaj te del arka thaj AIČHM koja šaj te del rekomandacia e komunake baši formiribe KRMK ko so ka potencirinen pe o leiba thaj baši khedin thaj baši komuna.

- **Jekajek thanleibe taro sa o khedina ko formiribe KRMK**

Aso stavi 2 taro dženo 55 anglodikhlo si i KRMK te ovel saikerdi taro jekajek gendo džene tari khedin. Odova vakerela kaj sakoja khedin bi dikhindor o gendo thaj o procenti ki relacia e sahne gendea dizutne ko pervazia tari komuna ka ovel reprezentirime ki komisija jekajekhe gendea sar thaj o aver khedina.

Ki praktika, o majbaro gendo komune sajдинena akaja ničekerin, numa sa panda si komunakere KRMK kolende nane jekajek gendo prezententia taro khedina. Odoja situacia kote so nane jekajek gendo džene ki KRMK taro sa o etnikane khedina si but serioznikani thaj šaj te andarel

poharikeribe varesave decizie taro komunakoro konsili ja te poharikerel i čhipota soske i procedura ko formiribe KRMK na sine ko sahno ko haljovibe e kanunea.

• Čhibjengoro istemalkeribe

Ki Republika Makedonia oficialnikani čhib si i makedonikani čhib thaj lakoro kirilikano lil. Ko komune, trujal i makedonikani čhib thaj lakoro kirilikako lil, oficialnikani čhib thaj lil si odova kova si istemalkerdo taro majhari 20% taro dizutne ki komuna.

Baši čhibjengoro thaj lilengoro istemalkeribe kolende lafikerena majhari taro 20% taro komunakere dživdutne anela decizia e komunakoro konsili.

Ko komune ki Makedonia sa panda nane misal tari komuna koja organiziringja registri taro dizutne ki te džanel pe kobor lendar, ki nesavi komuna, istemalkerena čhib turli tari makedonikani čhib. Majbutdroma, aso etnikano preperibe gndinela pe kaj thaj istemalkerela e khedinakiri čhib, numa nane zarurime te džanlinel kaj sakova preperutno ki nesavi etnikani khedin lafikerela thaj istemalkerela e khedinakiri čhib kolate preperela.

Misal: Si Albancoja ko Skopje thaj aver komune kola na haljovena thaj istemalkerena i Albanikani čhib, thaj si Roma ko Šuto Orizari thaj aver komune kola na istemalkerena i Romani čhib.

Dikhin¹² taro komune thaj čhibja kola istemalkerena pe:

Komuna	Istemalkerdi čhib
Mavrovo thaj Rostuše	Makedonikani thaj khorani čhib
Staro Nagoričane	Makedonikani thaj srbikani čhib
Studeničani	Makedonikani, albanikani thaj khorani čhib
Šuto Orizari	Makedonikani thaj romani čhib
Centar Župa	Makedonikani thaj khorani čhib
Plasnica	Makedonikani thaj khorani čhib
Vrapčište	Makedonikani, albanikani thaj khorani čhib
Gostivar	Makedonikani, albanikani thaj khorani čhib
Čučer Sandevo	Makedonikani, albanikani thaj srbikani čhib
Kruševo	Makedonikani, albanikani thaj vlahikani čhib

¹² Materialia tar Agencia bač ikeribe ko ;a;ipe e khedinengere hakoja thaj OABE, Berovo2014

Kumanovo	Makedonikani , albanikani thaj srbikani čhib
----------	--

- tabela 1 -

Akale komunende, o dizutne si hakoja te komunikirinen e komunaja thaj ki čhib koja si ko oficialnikano istemalkeribe deciziaja taro komunakoro konsili thaj te len sa o informacie thaj dokumentia odole čhibjate.

Ki praktika, trujal so baro gendo komunakere konsilia leljargje decizie baši čhivibe ko oficialnikano istemalkeribe buteder čhibja (dikh tabela 1), odoja decizia ki praktika but hari ja ič na praktikuinena majbutdroma taro finansikane karane thaj hardžia baši translacia kolen so nane ko šajdipe te učharen olen.

Akale kotoreste, džikobor na sajdinela pe i decizia taro Konsili, o tikneder khedina, maškar aver ka šaj te den anglihramin dži Džijaneskoro nijamiarakhutno thaj dži Raštrakoro inspektorati baši lokalnikano korkoriradžipe.

Jekajek, valjani te akcentirinel pe kaj o khedinengere preperutne ko nesave komune (anglal sa ruralnikane), na dikhena te istemalkeren pli dajakiti čhib trujal so o jekajek si ko oficialnikano istemalkeribe ki ma te keren hali kole „okoja rig“ ka šaj te haljovel ola sar provokacia.¹³

- **Džene ki KRMK ko komune kote so dživdinena bareder gendo turli etnikane khedina**

Butdroma ovela dilema baš odova kola khedina valjani te oven astarde ki KRMK. Aso kanuno,sa odola kola si registirime ko paluno džijaneskoro hramovibe ka valjani te oven prezentirime ki Komisia.

O tikneder khedina ka valjani te oven proaktivnikane resibaja pali akava pučibe thaj te insistirinen lengiri khedin te ovel reprezentirime ki komunakiri KRMK thaj baš odova te lafikeren e dženenecar ko konsili. Aso kanuni, o khedina kola si registririme ko paluno džijaneskoro hramovibe ka valjani te oven reprezentirime ki KRMK.

Džikobor o konsili anela decizia kolaja o khedina nane reprezentirime ko haljovibe e kanunea, dela pe rekomandacia te keren pe konsultacie e Džijaneskere nijamiarakhutnea, Raštrakere inspektoratea baši lokalnikano korkoriradžipe thaj e Komisiaja baš arakhibe tari diskriminacia.

- **Šajdutne teme baši diskusia ki bešin tari KRMK**

¹³ Vakerin taro dizutne ki vizita ko komune tari rig taro teksteskoru autori

Aso stavi 4 ko dženo 55 taro KLK, i Komisia dikhljarela pučiba kola si phanle e relaciencar maškar o khedina kola arakhena pe ki komuna thaj dela gndipa thaj bahania baši čhania taro lengoro čhinavibe. Odola butdrom si o pučiba kola si definirime ko dženo 41 taro KLK, numa šaj te ovel thaj aver pučiba baši kolende i KRMK ja o Komunakoro konsili gndinela kaj si phanle e relaciencar maškar o khedina.

Tari džiakanutni praktika, i Komisia dikhljarela turli pučiba thaj odova baš iranibe anava taro droma, leljaribe ničekerina tari kulturakiri umal, komunakoro budžeti, phagipa taro publik niče thaj sansari, mariba ko fundavne thaj maškarutne sikljovne thaj aver. Ple rekomandacie, KRMK dela len ki arhiva tari komuna thaj valjani te bičhalel len e Komunakere konsileske kova aso kanuni si obligaciasa te anel decizia bašo lende.

O tikneder khedina, korkori o dizutne ja o khedipa thja aver organizirime forma, džikobor gndinena kaj si zaruri, ple prezententea ki KRMK šaj te bahankerel teme baši diskusia tari KRMK baši kolende gndinela kaj si tar interesi tari lengiri khedin. Nane limitiriba ko tme sa džikana o jekajek si tar interesi e khedinakere preperutnenge.

- **Pučiba thaj teme kola nane ki ingerencia tari KRMK**

Kamla pe te džanel pe kaj KRMK nane dizutnikano khedipe ja aver esavko badan/organizacia. Lakiri buti si lačhardi kanunea, aso koleste oj bičhalela gndipa thaj bahania dži Komunakoro konsili.

But KRMK ko publik sikavena ple proekteskere aktivipa kolende sine ola phiravutne, numa si dilema odolea ikljona li tari bukjarnirota.

Jekajek, KRMK našti te anel decizie ja palem te kerel upriavazikeribe maškar o džene thaj džikobor o džene ki KRMK našti te leljaren konsenzusi baši nesave rekomandacie, tgani dela pe rekomandacie sa o bahania bi dikhindor kobor si turli maškar peste, te oven legarde dži komunakoro konsili ki hramome forma dendor ola ki arhiva thaj pal odova o konsili ka anel decizia baši lende.

- **Phanlpe tari KRMK e Komitetea bašo relacie maškar o khedina, Seretarijatea baš ikeribe ko čačipe o pervazeskoro phanlolafi thaj AIČHM**

Aso kanuni, e komunengere KRMK nane formalnikane phanle ja obligaciasa te komunikirinen e parlamentarnikane Komitetea bašo relacie maškar o khedina, e Sekretarijatea baš ikeribe ko čačipe o pervazeskoro phanolafi thaj e AIČHM-ea.

Avere rigatar, o džene ki KRMK ki konsultacia e dizutnencar tari khedin kolen reprezentirinen ka valjani te dikhljaren sa o bukja thaj problemia kolencar arakhena pe o khedina thaj odoleske te bičhalen informacia dži AIČHM, savi so poadarig šaj te informirinel avere institucien kolencar kerela barabarbuti sar so si SIČPP, o direktie baši zuraribe thaj anglunikerine i edukacia ko čhibja thaj direktia baš efirmiribe thaj anglunikeribe i kultura taro khedinengere preperutne ki Republika Makedonia thaj ki barabarbuti olenkar, te zurarel rekomandacie baši lengoro nakhavkeribe.

Tari džiakanutni praktika thaj džandipa lende ko bukjakoro vakti taro komunengere KRMK, si zaruri taro formaliziribe kanalia tari komunikacia thaj barabarbuti maškar akala badania. I ničali thaj obligatornikani komunikacia maškar e komunengere KRMK e parlamentarnikane komitetea bašo relacie maškar o khedina, SIČPP thaj AIČHM, šaj te andarel baši šukarkeribe o kvaliteti ko butikeribe taro komunengere komisie, a te legaren pe aso kanunidendutno sa o problemia kolencar arakhena pe ki lokalnikani digra thaj te keren barabarbuti ko lengoro nakhavkeribe. Odova pučiibe ka šajte lačharel pe ko pervazia taro komunengere statutia thaj bukjarnolil butikeribaske tari KRMK thaj aver institucie.

• Istemalkeribe khedinengoro simboli thaj bajrako ko komune

O dizutne kola si preperutne ki nesavi khedin ko pervazia tari komuna, odova rodipe valjani te sikaven ole anglal lengoro dženo prezententi ki KRMK. Pal odova, KRMK valjani te diskutirinel odole pučibaske thaj oleske te bičhalel adekvatnikano bahani dži komunakoro konsili. Aso Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe, e komunakoro konsili si obligaciasa te anel decizia pali odova pučiibe. Ko odova nane obligaciasa te leljarel o gndipe tari KRM, i decizia šaj te ovel thaj negativnikani.

E preperutnenge ki khedin savi dengja o bahani, dela pe rekomandacia te organizirinen direktnikane arakhiba e dženenencar ko konsili thaj te haljovkeren plo rodipe, sar thaj o leiba džikobor o jekajek bahani ovela leljardo sa e dizutnenge ki komuna. Odole kotoreste šaj te rodel pe suporti thaj taro mediumia thaj tar aver dizutnikane khedipa ki komuna kola ka šaj te informirinen baš iniciativa thaj te lobirinen anglal o džene ko konsili o bahani te ovel leljardo.

Si komune kola na sajdinena o ničekarina taro kanuni thaj na sikavena sa o simbolia thaj bajrakoja aso kanuni. Odole kotoreste, e khedinengere preperutne thaj lengere khedipa ka valjani tereagirinen thaj te informirinen sa e džovapiale organen rodipaja baši haleskoro

nakhavkeribe thaj kanunesakoro sajdi. Bezehaske, si bivakeribe ko nesave komune thaj baro gend khedinengere preperutne, resarinaja ma te konfrontirinen pe ple barabarbdživdutnencar taro dživdipaskere thana thaj na mangena thaj formalnikane te reagirinen ja te bičhalen rovljarin ja diso esavko.

- **Sar thaj ki savi čhipota jek khedin šaj te del bahani baš edukacia ki dajakiri čhib?**

O preperutne ki khedin- jerja, kola so mangena o čhave te siljon ki dajakiri čhib, zaruri si te bičhalen rodipe dži komunakoro konsili kova deciziasa šaj te mukel formiribe paralelka, ko haljovibe e kriteriumencar thaj ničekerutnea baši formiribe paralelka. Džipherdeste, zaruri si thaj gdnipe taro ministeriumi baš edukacia thaj vigjani.

Aso moskere informacie lende ko vakti taro bukjarnekamre baši zurarkeibe kapacitetia tari KRMK ki komparacia e KJLK thaj IKZ ko 2013 berš, si rodipa baši formiribe paralelke kola ka sikljovent ki dajakiri čhib, o jekajek si leljarde tari rig taro komunakoro konsili, numa o ministeriumi baš edukacia thaj vigjani panda na dengja mukin.

- **Autentikano haljovkeribe bašo dženo 41 thaj dženo 55 taro KLK**

I kanunikani regulativa phanli e khedinengere hakoncar, sela lači funda baš ikeribe ko čačipe e khedinengere hakoja thaj majbaro gendo lendar ikerena pe. Avere rigatar, si nesavi tendencia ko komunengere konsilia te drabaren o kanuni ko čhani kova na lela ki dikhin thaj avere kanunikane činaviban thaj dena pe haljovkerina kola na džana ko piko e ikeribaske ko čačipe taro khedinengere hakoja. Baro gendo khedipa kola analizirinen i buti tari KRMK thaj ikeribe ko čačipe e khedinengere hakoja, avena dži informacie aso kolende eventualnikano haljovkeribe taro ničekerina ko dženo 41 thaj 55 taro Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe ka šaj sine te užarkerel varesave dileme thaj džandipaske bukja kolencar arakhela pe KRMK, a odolea thaj o khedina ki lokalnikani digra. Aso IKP- Tetovo, zaruri si te rodel pe autentikano haljovkeribe e dženenge 41 thaj 55 taro KLK thaj ki poadarutni čhipota, adekvatnikane ko haljovkeribe, te šurarel pe pirencar baš iranibe thaj džipheribe tar odova kanuni.

Trujal o pučiba kolencar rodela pe autentikano haljovkeribe e dženenge taro kanuni si thaj aver dileme bašo nekobor pučiba phanle e formiribaja thaj funkcioniribaja tari KRMK thaj o jekajek si liparde akale raporteste.

Akale kotoreste, o konsilia taro komune, e statutemcar ja bukjarnelilencar ka šaj sine te nakhavkeren kotor taro problemia, thaj odole dromarinate AIČHM ki barabarbuti e JKLK-car ka

šaj sine te zurarkeren rekomandacie kola ka oven sine leljarde tari rig taro komunengere konsilia.

Džipherin 2: Bahani baš autentikano haljovkeribe o dženo 41 thaj dženo 55 taro KKK.

- **Monumentia thaj memorialia**

Resarinaja te nišankeren pe džanle čhipote thaj manuša tari khedinengiri historia, ko haljovibe e Kanunea baši memorialnikane monumentia thaj memorialia¹⁴ šaj te vazden pe memorialnikane monumentia thaj memorialia. Upru funda taro dženo 5 taro kanuni, Memorialnikano monumenti šaj te vazdel e Republika Makedoniakoro Parlamenti, ko haljovibe akale kanunea.

I iniciativa baši vazdibe memorialnikano monumenti šaj te den, sar thaj te den love baši leskoro vazdibe: E Republika Makedoniakoro Parlamenti thaj o organia ko raštrakoro vastaribe, o jekhina ko lokalnikano korkoradžipe, institucie, dizutnikane khedipa thaj fondacie, aver interesirime nijamale džene thaj dizutne.

Memorialia šaj te vazden o komune, i diz Skopje thaj o komune ki diz Skopje, ko haljovibe akale thaj avere kanunea.

E khedinengere preperutne, organizirime ko khedipa ja sar badanikane džene, šaj te den iniciativa dži komunakoro konsili baši vazdibe memorialia, sar thaj te den love baši leskoro vazdipe.

Aso dženo 17 taro jekajek kanuni, e komunakoro konsili leljakerela i programa baši pandžeberšeskoro periodi avazideibaja taro komunakoor konsili dijedromeskere majoritetea, durust a.v Badintereskere nijaminaja.

Ko haljovibe e kanunea, o ministeriumi baši kultura vakerela kova subjekti ka ovel ingerencienar baši lengoro poadarutno garavibe, užaribe, arakhibe thaj istemalkeribe.

Ki praktika, džikobor nesavi taro khedina si bahanea baši vazdibe memoriali ki lokalnikani digra, o preperutne ki odoja khedin, sar badanikane džene ja ple khedipancar kolende kerena dženalipe, šaj te bičhalen bahani dži Komunakoro konsili baši lengoro čhivibe. Manglo si, ko odova procesi taro hazrikeribe thaj zuraribe i ideja te ovel saikerdi thaj i KRMK savi so šaj džipherdeste te del suporti thaj te afirmirinel o rodipe.

¹⁴ Oficialnikani gazeta ki RM num. 66/04

8. Džijaneskoro nijamiarakhutno

I rolja taro Džijaneskoro nijamiarakhutno si definirime e dženea 77 taro Republika Makedoniakoro Konstitucionalni thaj e Kanunea baši Džijaneskoro nijamiarakhutno.¹⁵ Aso dženo 2 taro kanuni, e Džijaneskoro nijamiarakhutno si organi ki Republika Makedonia kova garavela o konstitucionalnikane thaj kanunikane hakoja e dizutnenge thaj sa avere džeenenge kana si lenge phagle aktencar, bukjenar thaj bikerindor bukjenar tar organia taro raštrakoro vastaribe thaj tar aver organia thaj organizacie kolen si publik radžipa thaj kova leljakerela bukja thaj napia baš arakhibe taro principia baši demokratia thaj adekvatnikano thaj nijamalo reprezentiribe taro khedinengere preperutne ko organia tari raštrakiri radža, organia taro jekhina taro lokalnikano korkoriradžipe thaj publik institucie thaj servisia.

Aso dženo 33 taro jekajek kanuni, kana o Džijaneskoro nijamiarakhutno ka konstatirinel kaj si phangle o konstitucionalnikane thaj kanunikane hakoja taro anglihraminakoro dendutno tar organia taro raštrakoro vastaribe ja tar aver organia thaj organizacie kolen si publik radžipa ja kaj si phagle o principia tari diskriminacia thaj adekvatnikano thaj nijamalo reprezentiribe e prepertutnenge taro khedina ko organia tari raštrakiri radža, o organia tari jekhin taro lokalnikano korkoriradžipe thaj o publik institucie thaj servisia ja palem si kerde aver biničalipa thaj džikobor notikerela kaj o keribe taro vastaribaskoro akti ka andarel dži biiranibaskoro zijani bašo hako taro interesirime dženo, ka rodel:

- vakteskoro prolongiribe taro keribe o vastaribaskoro akti dži ki decizia taro dujtodigrakoro organi
- vakteskoro prolongiribe taro keribe o vastaribaskoro akti dži ki decizia taro džovapialo adalati
- vakteskoro prolongiribe taro keribe o vastaribaskoro akti dži ki decizia taro džovapialo adalati

O organia taro dženo 2 tar akava kanuni si obligaciasa akana, a majgeči ko roko taro trin divesa taro dive kana reslja o rodipe bičhaldo dži DžN te anen thaj te bičhalen i decizia dži DžN i decizia kolaja o vastaribaskoro akti vakteske si prolongirime taro keribe. O džovapiale organia si obligaciasa pala ko agorkeribe tari čhipota e decizia te bičhalen ola thaj dži DžN.

Aso Kanuni baši džijaneskoro nijamiarakhutno, nane hramome formulari baš anglihramin thaj poadarig daja jek misal kova šaj te istemalkerel pe tari dizutnengiri rig.

¹⁵ Kanuni bašo Džijaneskoro nijamiarakhutno
<http://www.ombudsman.mk/upload/documents/Zakon%20na%20NP.PDF>

Ki čhipota anglal o DžN, ko oficialnikano istemalkeribe si i makedonikani čhib thaj o kirilikano lil, sar thaj i čhib thaj o lil kole lafikerena majhari 20% taro dizutne.

O Džijaneskoro nijamiarakhutno si kancelariasa ko Skopje thaj thaneskere kancelariencar ko Tetovo, Kičevo, Bitola, Štip, Strumica thaj Kumanovo kote so si prezentirime iranutne dženencar taro Džijaneskoro nijamiarakhutno.

I komunikacia e džijaneskere nijamiarakhutnea šaj te ovel plesutne čhaneste, pali poštam faksi, telefoni ja elektronikane dromea.

O džene ki KRMK, džikobor gndinena kaj si diskriminacia tari rig taro raštrakere organia, institucie ja organizacie publik radžipaja, ja nane adekvatnikano thaj nijamalo reprezentiribe taro khedinengere preperutne ko organia tari raštrakiri radža, ko organia taro jekhina taro lokalnikano korkoriradžipe thaj publik institucie thaj servisia, bašo jekajek ka šaj te informirine e Džijaneskere nijamiarakhutne, sar thaj e AIČHM, kola ki poadarutni čhipota tasvirkerdi angleder, ka šaj te den bahania ja te leljaren napia baši lengoro nakhavkeribe.

Džipherink 3: Šajdutno formulari baš anglihramin dži Džijaneskoro nijamiarakhutno

9. Komisia baš arakhibe tari diskriminacia (KAD)

I komisia baš arakhibe tari diskriminacia (KAD), ple džovapialipancar, šaj te khelel džanli rolja ki relacia e arakhibaja taro khedinengere hakoja.

Maškar aver, KAD si akale džovapialipancar¹⁶:

- čipotinela pal anglihramina, dela gndipa thaj rekomandacie baši konkretnikane čipote tari diskriminacia;
- e anglihraminakere dendutneske dela informacie baši leskere hakoja thaj šajdipa baši vazdibe adalateskiri ja aver čipotota baš arakhibe;
- vazdela iniciativa baši vazdipe čipotota anglal o džovapiale organia sebepi kerde phagipa tar akava kanuni;
- informirinela i publik e čipotenge baši diskriminacia thaj leljarela aktivipa baši promocio thaj edukacia bašo jekhajekhipa, manušikane hakoja thaj bidiskriminacia;
- kerela barabarbuti e organencar džovapiale baš ikeribe ko čačipe o jekhajekhipa thaj arakhibe o manušikane hakoja ko lokalnikano korkoriradžipe;
- dela rekomandacie e raštrakere organencar baši leljakeribe napia baš ikeribe ko čačipe o jekhajekhipa;
- dela gndipe pali bahania bašo kanunia taro džanlipe baš arakhibe tari diskriminacia;

O dizutno šaj te ovel diskriminirime thaj te del anglihramin thaj te bičhalel anglihramin upri funda taro poli, rasa, mortikakiri renka, džender, preperibe ki marginalizirime grupa, etnikano preperibe, čhib, raštralipe, socialnikano darhi, religia ja dineskoro pakjavibe, edukacia, politikano preperibe, plesutno ja sasoičnikano statusi, gogjakoro ja badanikano sakatluko, berša, familiakoro ja prandinakoro hali, maleskoro statusi, sastipaskoro hali ja savi thaj te ovel aver funda.

Umala kolende o dizutno šaj te ovel diskriminirime thaj si ole hako te bičhalel anglihramin dži komisia si:

- Buti thaj bujakere relacie;
- Edukacia, vigjani thaj sporti;

¹⁶ Of. Gazeta ki RM num. 50/2010

- Socialnikano arakhibe, saikerindor thaj i umal taro socialnikano arakhibe, penziakoro thaj invalidengoro arakhibe, sastipaskoro arakhibe thaj sastipaskoro višvankeribe;
 - Nijamideibe thaj vastaribe;
 - Kherutnipe;
 - Publik informiribe thaj mediumia;
 - Resibe dži šukaripa thaj servisia;
 - Dženalipe thaj aktivipa ko sindikalnikane, politikane partie, dizutnikane khedipa thaj fondacie ja aver organizacie upri funda taro dženalipa;
 - Kultura thaj
 - Aver umala lačharde kanunea.
- Vakteskoro roko ki čhipota taro deibe anglihramin ki diskriminaciakiri čhipota? Anglihramin dži KAD bičhalela pe majgeči ko roko taro trin masekoja taro momenti kana uli i buti/akti tari diskriminacia.
- Sar dela pe i anglihramin? Hramome ja mosar, plesutne avibaja ki komisija baš arakhibe tari diskriminacia, poštaja, ja telefonea ja elektronikane poštaja.
- Čhibja kolende šaj te del pe i anglihramin
I anglihramin šaj te del pe:
- Ki makedonikani čhib
 - Ki čhib sava lafikerena ola buteder taro 20% taro dizutne ki Republika Makedonia
 - Savi thaj te ovel tar oficialnikane čhibja thaj lakoro lil kola istemalkerena pe ki jekhin taro lokalnikano korkoriradžipe thaj i komisija ka del džovapi trujal ki makedonikani čhib, thaj akale čhibjate.
- Hardžia baš anglihraminakoro deibe.
Kana dela pe i anglihramin na pokinena pe nisave takse ja džipherina
- Džipherde informacie kola valjani te den pe e anglihraminaja?
Sa o informacie, faktia thaj tazdivipa kolenge gndinava kaj džana ko piko taro diskriminaciakoro sikavibe
- Vakteskoro periodi bašo džovapi tari KAD pali dendi anglihramin
Majgeči ko roko taro 90 divesa taro momenti kana dela pe i anglihramin i komisija ka bičhalel gndipe baši agjaarvakerdi diskriminacia dži mande thaj dži odova mujal kaste dava i anglihramin thaj te dikhlja diskriminacia, ka del rekomandacie te cidljarel pe e hakoskoro

phagipe. Akava ka ovel bičhaldo thaj dži mande thaj dži odova kova kergja mange diskriminacia.

- Čhipota kana dikhlja pe diskriminacia tari rig tari KAD
O dženo baši kaste si dikhlo kaj kergja diskriminacia, valjani te cidljarel e hakoskoro phagipe ko roko taro 30 divesa taro dive kana lelja i rekomandacia, sar thaj baš akava te haberidel e komisija.

Džipherin 2: Formati tar anglihramin dži KAD (rig 35)

10. REKOMANDACIE BAŠ IKERIBE KO ČAČIPE E KHEDINENGERE HAKOJA KI LOKALNIKANI DIGRA

Rekomandacie baš AIČHM baši barabarbuti e KRMK-aja

1. Keribe thaj formaliziribe taro kanalia baši komunikacia thaj barabarbuti maškar AIČHM thaj komunengere KRMK, resarinaja trampibe informacie phanle e halencar thaj e čhanencar baš majefektivnikano ikeribe ko čačipe thaj anglunikeribe o hakoja taro khedina ki lokalnikani digra, ko haljovibe e kanunikane džovapialipancar tar AIČHM dikhljarde ko dženo 16 (2) taro Kanuni baš anglunikeribe thaj arakhibe o hakoja taro khedinengere preperutne kola si majhari taro 20% taro dživdutne ki Republika Makedonia.
2. Organiziribe promotivnikane čhipote thaj kampanje baši barjaribe o dikhibe thaj pendžarkeribe e thanea, roljaja thaj džovapialipancar tar AIČHM dromarde kori džene ko komunengere konsilia thaj KRMK, khedinengere khedipa, dizutnikane organizacie, dizutne, mediumia thaj aver interesirime riga ko turli komune thaj regionia ki raštra.
3. Organiziribe „ puterde divesa tar AIČHM“ kolencar sakova interesirime dizutno, e khedinengere preeprutne, lokalnikane institucie, prezententia taro dizutnikano sektori, mediumia thaj aver interesirime subjektia ka šaj taro paše te pendžarkeren pe e bukjaja thaj aktivipancar tar AIČHM.
4. O džene ko Participativnikano forumi, kerdo ko pervazia tar AIČHM, te den po deibe thaj te organizirine ničale arakhiba thaj konsultacie e adekvatnikane dženea tari lengiri khedin ko komune thaj KRMK resarinaja baši maškarpumaro trampibe informacie thaj gndipa phanle e ikeribaja ko čačipe thaj anglunikeribaja taro khedinengere hakoja ki komuna.

Rekomandacie baš AIČHM baši barabarbuti e komunencar

1. Proaktivnikanoresibe tari rig tar AIČHM ko iniciribe direktnikane arakhiba thaj lafikeriba e dizjakerišerutnencar, prezidnetencar ko konsilia thaj džene ki KRMK ko komune, resarinaja te arakhen pe o pharipa kolencar arakhena pe o preperutne ko khedina ki lokalnikani digra thaj baši sajdnipe thaj ko vakti ikeribe ko čačipe o ničekarina definirime e dženea 41 thaj dženea 55 taro Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe.
2. AIČHM te inicirinel diskusia e komunencar, ki barabarbuti e Khedinaja taro jekhina baši lokalnikano korkoriradžipe (JKLK) baši keribe patrin taro lokalnikane ničekariba kola valjani te leljaren pe ja te iranen pe ulavde majoritetea avazia tari rig taro komunengere konsilia(a.v Badintereskiri nijamin) ko haljovibe e dženea 41 (3) taro Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe.
3. AIČHM te vazdel lafikeribe barabar e JKLK-aja thaj Ministeriumea baši lokalnikano korkoriradžipe phanlo e ulavibaja love taro komunengere budžetia baši bičhinvdi buti tari KRMK, a ulavdeste baši nišankeribe kulturnikane čhipote thaj garavibe o kulturnikano thaj čhibjakoro identiteti tari khedin ko komune.
4. AIČHM te hazrikerel analiza, te inicirinel lafikeribe thaj te bahankerel modelia baši publik transparentnikano procesi baš alusaribe džene ki KRMK tari rig taro komunengere konsilia, sar thaj ko savo napi o komunengere konsilia dikhljakerena thaj anena decizia phanli e dende gndipancar thaj rekomandaciencar tari rig taro KRMK.

Rekomandacie baš AIČHM baši barabarbuti e khedinengere khedipancar ki lokalnikani digra

1. AIČHM te kerel direktnikani barabarbuti thaj te del suporti e khedinengere dizutnikane khedipange astarde ki lokalnikani digra ki dromarin taro zuraribe lengere kapacitetia te reprezentirinen thaj prezentirinen o interesia taro khedina anglal o lokalnikane thaj centralnikane radže baši sao pučiba taro lengoro ineresi.
2. Ki odoja dromarin, AIČHM te organizirinel ničale arakhiba ki komunakiri/ regionalnikani digra e khedinengere khedipancar resarinaja te zurarkerel partnernikani relacie olencar, te pendžarkerel pe e realnikane problemencar kolencar arakhena pe o khedina ki

lokalnikani digra, sar thaj te informirinel bašo ple džovapialipe thaj aktivipa thaj bašo programe thaj buti tari Radži ko plani tar arakhibe thaj ikeribe ko čačipe o hakoja taro sa o khedina.

3. AIČHM te formirinel thaj ažuririnel registeri taro khedinengere khedipa kola butikerena thaj dena po deibe baš ikeribe ko čačipe thaj šukarkeribe o hakoja taro khedina thaj proektia kolen ola kerena ki lokalnikani, regionalnikani ja raštrakiri digra.

Rekomandacie baš AIČHM baši barabarbuti e mediumencar ki lokalnikani digra

1. AIČHM te kerel ničali komunikacia thaj barabarbuti e elektronikane thaj printime mediumencar kola butikerena ki regionalnikani thaj lokalnikani digra resarinaja te informirinel pe bašo sa thavdinakere proektia thaj aktivipa thaj sebepi animiribe o mediumia bašo halia thaj problemia ko ikeribe ko čačipe taro khedinengere hakoja ko komune.
2. AIČHM te del suporti thaj te organizirinel edukativnikane thaj aver aktivipa bašo prezententia taro mediumia ki lokalnikani digra kolea ka zurarkerel pe lengiri rolja ko procesi taro tamiribe multikulturalizmo ki mediumikani sfera thaj ka del socialnikano saikeribe, arakhibe thaj promoviribe esencialnikane elementia baši garavibe o identiteti, čhib thaj kultura taro khedina ki lokalnikani digra.
3. AIČHM te organizirinel ulavde treningoja bašo zurarkeribe o šajdipa thaj džanlipa taro korkorutno vastaribaskoro kadari thaj bukjarne, sar thaj e prezententenge taro khedinengere khedipa kola arakhle pe ko Participativnikano forumi baši komunikacia e mediumencar thaj relacie publikoja.

Rekomandacie baš AIČHM phanle e Republika Makedoniakere Parlamenteja

1. AIČHM te inicirinel arakhiba thaj te motivirina sakanutno trampibe gndipa thaj stavia ki dromari taro majefektivnikano ikeribe ko čačipe thaj anglunikeribe e khedinengere hakoja ki lokalnikani digra maškar o džene ko parlamentarnikano Komiteti bašo relacie

maškar o khedina thaj prezidentia thaj džene ki KRMK thaj ko jekajek te len aktivnikani participacia.

2. AIČHM barabar e JKLK-ea thaj Sekretarijatea baš ikeribe ko čačipe tar Ohrideskoro pervazeskoro phanolafi thaj aver džovapiale institucie, te vazdel thaj organizirinel strukakoro lafikeribe ja konsultacie phanle e zarurea tar arakhibe autentikano haljovkeribe taro dženo 41 thaj dženo 55 taro Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe.
3. AIČHM barabar e resornikane ministeriumea, avere džovapiale institucienar thaj dizutnikane sektorea, te del suporti e analizake thaj diskusiake baš iranibe thaj ipheribe o dženo 41 thaj dženo 55 taro Kanuno baši lokalnikano korkoriradžipe.

11. Bibliografia

1. Prava na zaednicite vo Republika Makedonia. Zaednički vrednosti, 2005.
2. Primena na načeloto na soodvetna i pravična zastapenost. IPK thaj JKLK, 2014
3. Se što sakam da znam za komisiite za odnosi megju zaednicite. IPK, 2011
4. Komisija baš arakhibe tari diskriminacia www.kzd.mk
5. Sproveduvanje na pravata na zaednicite (OABE 2012).

13. Istemalkeribaskere internet adrese

1. Instituti baši khedinengoro zuraribe www.irz.org.mk
2. Komisie bašo relacie maškar o khedina -IPK www.komz.mk
3. Khedin taro jekhina taro lokalnikano korkoriradžipe www.zels.org.mk
4. Sekretarijati baš ikeribe ko čačipe o pervazeskoro phanlolafi www.siofa.gov.mk
5. Organizacia baš arakhibe thaj barabarbuti ki Evropa www.osce.org/skopie
6. Delegacia tar Evropakiri komisija
http://eeas.europa.eu/delegations/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/index_en.htm
7. Ministeriumi baši lokalnikano korkoriradžipe www.mls.gov.mk
8. Republika Makedoniakoro Parlamenti www.sobranie.mk

Džipherin 1: Patrín kanunencar kolencar o konstitucionalnikane amandmania džilačharena pe thaj džiprecizirinena pe

O konstitucionalnikane amandmania džilačharena pe thaj džiprecizirinena pe iranibancar thaj/ja džipharibaja ko akala kanunia:

a) kanunia kola si ki relacia e istemalkeribaja taro čhibja thaj kola kerena iraniba ko sa o relevantnikane kanunia tar aspekti taro čhibjengoro istemalkeribe(Amandmani V):

- Kanuni baši deputatengoro alusaribe¹⁷ ko Republika Makedoniakoro Parlamenti
- Kanuni baš iranibe thaj džipheribe o Kanuni baš alusaribe Prezidenti¹⁸ tari Republika Makedonia
- Kanuni baš iranibe thaj džipheribe o Kanuni baši džijaneskoro, kherutnipaskoro thaj stanengoro hramovibe¹⁹ ki RM
- Kanuni baš iranibe thaj džipheribe o Kanuni baši raštrakere serviseskere bukjarne²⁰
- Kanuni baši džipheribe o Kanuni baš avazikeribe²¹ o kanunia thaj aver ničekerina thaj aktia ki „Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia „
- Kanuni baš iranibe thaj džiphribe o Kanuni bašo lokalnikane alusariba²²
- Kanuni baši džipheribe o Kanuni baš egzekutivakiri²³ čhipota
- Kanuni baši džipheribe o Kanuni baši vastaripaskere ²⁴konfliktia
- Kanuni baš iranibe thaj džipheribe o Kanuni baši parnicakiri²⁵ čhipota
- Kanuni baš iranibe thaj džipheribe o Kanuni baši došalipaskiri²⁶ čhipota
- Kanuni baš iranibe thaj džipheribe o Kanuni baši sasoiitni vastaripaskiri²⁷ čhipota

b) Kanunia kola si ki relacie e plesutne dokumentencar (Amandmani V):

- Kanuni baš iranibe thaj džipheribe o Kanuni baši plesutni karta²⁸

¹⁷ Kanuni baši deputatengoro alusaribe

¹⁸ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 11/04

¹⁹ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num.43/02

²⁰ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num 17,40,85/03

²¹ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num43/02

²² Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 35/04

²³ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num.64/03

²⁴ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num.44/02

²⁵ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num.44/02

²⁶ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 44/02

²⁷ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num.44/02

²⁸ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 38/02 thaj 16/04

- Kanuni baš iranibe thaj džipheribe o Kanuni baši matikani evidencia²⁹
- Kanuni baš iranibe thaj džipheribe o Kanuni baš androne³⁰ bukja
- Kanuni baš iranibe thaj džipheribe o Kanuni baši dromeskere dokumentia³¹ e raštrutnenge ki Republika Makedonia
- Kanuni bašo džipheribe o Kanuni baš arakhibe o trafik³² ko droma

c) Kanunia phanle e edukaciaja (Amandmani V thaj VIII):

- Kanuni baš iranibe thaj džipheribe o Kanuni baši fundavni³³ edukacia
- Kanuni baš iranibe thaj džipheribe o Kanuni baši maškarutni³⁴ edukacia

č) Kanunia phanle e džovapialipancar taro jekhina taro lokalnikano korkoriradžipe thaj lengoro finansiribe (Amandmani XII):

- Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe³⁵
- Kanuni bašo takse³⁶ ko mali
- Kanuni baš iranibe thaj džipheribe o Kanuni baš administrativnikane³⁷ takse
- Kanuni bašo džipheribe o Kanuni baš androne bukja³⁸
- Kanuni baši teritorialnikani³⁹ organizacia taro lokalnikano korkoriradžipe ki Republika Makedonia
- Kanuni baši finansiribe o jekhina taro lokalnikano korkoriradžipe⁴⁰
- Kanuni baši diz Skopje⁴¹
- Kanuni bašo komunalnikane takse⁴²

Aver aktia taro džanlipe baš ikeribe ko čačipe o konstitucionalnikane amandmania taro 2001 berš:

²⁹ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 38/02

³⁰ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 02

³¹ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 20/03 thaj 46/04

³² Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 38/02 thaj 38/04

³³ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 63/04

³⁴ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 67/04

³⁵ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 5/02

³⁶ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 61/04

³⁷ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 61/04

³⁸ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 38/02

³⁹ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 55/04

⁴⁰ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 61/04 thaj 96/04.

⁴¹ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 55/04

⁴² Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 61/04

Bukjakiripatrin⁴³ taro RM-koro Parlamenti baš implementacia o Amandmania V, X, XIV, XVI thaj XVIII

⁴³ Oficialnikani gazeta ki Republika Makedonia num. 60/02

Džipherin 2: Bahani baš autentikano haljovkeribe taro dženo 41 thaj dženo 55 taro KLK

Dženo 41 Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe (isipaskoro teksti)		Pučiba baš autentikano haljovkeribe
Stavi 1	O Konsili šaj te butikerel ki bešin te lele than o majoriteti taro sahno gendo džene ko konsili.	Nane pučiba
Stavi 2	O konsili anela decizia majoritetea avazia taro thanlendutne kanuea ja statitea vaver čhaneste te nane lačhardo.	Nane pučiba
Stavi 3	O ničekarina kola si phanle e kulturaja, istemalkeribaja o čhibja thaj o lila kolende lafikerena majhari taro 20% taro dizutne ki komuna, o keribe thaj sitemalkeribe o dumo thaj bajrako tari komuna, leljarahena pe majoritetea avazia taro thanlendutne džene ko konsili ko so zaruri si te ovel majoriteti avazia taro thanlendutne džene ko konsili kola preperena ko khedina kola nane majoritetnikano džijani ki komuna.	<p>Pučiba bašo Stavi 3 taro dženo 41:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kola sa ničekarina tari kultura thaj so saikerena ? 2. E komunakoro budžeti valjani li te anel pe majoritetea avazia, džikobor leste si anglidikhlo thaj stavi baši kultura thaj ko momenti tar avazikeribe, o stavi baši kultura si integralnikano kotor taro sahno budžeti tari komuna? 3. Ko avazikeribe ko komunakoro konsili, bašo pučiba phanle e stavea 3 taro dženo 41, o prezidenti obligaciasa valjani li te čhivel thaj o pučibe ko avazikeribe dujtodrom ko so ka vakeren pe ulavdeste salde o preperutne taro tikneder khedina kola arakhena pe ko komunakoro konsili?
Stavi 4	Ki konsileskiri bešin sar nijamin, avazikerela pe publik čhaneste.	Nane pučiba
Stavi 5	Sakone konsileskere bešinake ikerela pe hramutno.	Nane pučiba

- tabela 2 -

Dženo 55		
Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe (isipaskoro teksti)		Pučiba baš autentikano haljovkeribe
Stavi 1	Ki komuna kolate majhari 20% taro sahno gendo dživdutne ki komuna atestikerde ko paluno kerdo džijaneskoro hramovibe si preperutne ki nesavi khedin formirinela pe komisija bašo relacie maškar o khedina	Nane pučiba
Stavi 2	I komisija taro stavi 1 tar akava dženo si saikerdi taro jekajek gendo prezententia tari sakoja khedin koja arakhela pe ki komuna.	<p>Pučiba bašo Stavi 2 taro dženo 55:</p> <ol style="list-style-type: none"> Džikobor nesavi etnikani khedin ki nesavi komuna kolake si atestikerdo kaj si astardi e palune džijaneskere hramovibaja, a ko formiribe decizijaja taro komunakoro konsili nane prezentirime dženea ki Komisija bašo relacie maškar o khedina: <ol style="list-style-type: none"> I agjaar formirime komisija, bizo prezententi taro sa o khedina kola so aso džijaneskoro hramovibe dživdinena ki komuna, ka gndinel li pe kaj si formirime aso kanuni? I agjaar formirime komisija si li kanunikane fundaja te funkcionirinel thaj te del gndipa e konsileske?
Stavi 3	O čhani baši dženenngoro alusaribe lačharela pe statutea.	Nane pučiba
Stavi 4	I komisija dikhljarela o pučiba kola si phanle e relaciencar maškar o khedina kola arakhena pe ki komuna thaj dela gndipe thaj bahania baši lengoro činavibe.	<p>Pučiba bašo Stavi 4 taro dženo 55:</p> <ol style="list-style-type: none"> Ko šaj te rodel gndipe tari komisija bašo relacie maškar o khedina thaj ko šaj te del bahania baši dikhljakeribe teme dži komisija bašo relacie maškar o khedina? Ki savi forma (hramome ja moskiri) rodena pe bahania ja gndipa tari komisija baši relacie maškar o khedina thaj ki savi forma dela i komisija pe gndipa dži komunakoro konsili? Ko majčačeste dikhela kola pučiba si phanle e relaciencar maškar o khedina? Kola si o pučiba kola si phanle e relaciencar maškar o khedina kolen so i komisija baši relacie maškar o khedina šaj te dikhljakerel? Ko avazikeribe thaj leljaribe o budžeti tari komuna tari rig taro komunakoro konsili, valjani li te ovel angleder lendo gndipe tari komisija bašo relacie maškar o khedina džikobor ko budžeti si anglodikhli stavka bašo

		<p>hardžia tari kulturakiri umal thaj odoja stavka si integralnikano kotor taro budžeti?</p>
<p>Stavi 5</p>	<p>E komunakoro konsili si obligaciasa te dikhljakerel o gndipa taro Stavi 4 tar akava dženo thaj te anel decizia phanlo olenkar.</p>	<p>Pučiba bašo Stavi 5 taro dženo 55:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ki savi čhipota thaj čhani i komisija bašo relacie maškar o khedina dela o gndipa dži komunakoro konsili? 2. E komunakoro konsili baši pučiba phanle e Stavea 4 taro dženo 55 taro Kanuni baši lokalnikano korkoriradžipe, angleder te anel decizia odole pučibange, zaruri li si obligatornikane te rodel gndipe tari komisija bašo relacie maškar o khedina? 3. Ko kova vakteskoro roko e komunakoro konsili si obligaciasa te dikhljakerel o gndipa tari komisija bašo relacie maškar o khedina thaj ko kova vakteskoro periodi valjani te anel decizia phanli olaja?

- tabela 3-

Džipherin 3: Šajdutno formati taro formulari baš anglihramina dži DŽN

Dži:

DŽIJANESKORO NIJAMIARAKHUTNO

Ul. „Dimitrie Čupovski“ br.2

1000 Skopje

Република Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
O M B U D S M A N
Republic of Macedonia

ANGLIHRAMIN

1. EVIDENTIA BAŠO DENDUTNO:

ANAV THAJ FAMILIAKORO ANAV

DŽIVDIPASKORO THAN

ADRESA

TELEFONI

PREPERUTNO KI KHEDIN

2. POLI: M DŽ

3. BERŠA

4. PROFESIA

5. RAŠTRALIPE

6. ORGANI JA ORGANIZACIA BAŠI KOLATE SI PHNALI I ANGLIHRAMIN

7. ANAV, FAMILIAKORO ANAV THAJ FUNKCIA TAR OFICIALNO DŽENO KOVA PHAGLJA E DENDUTNESKORO HAKO

8. AKATE VAKEREN O EVIDENTIA TAR AKTI (ČHINAVIBE, KLIDARIPE T.A) KOLEA SI TUMENGE PHAGLO O HAKO JA HRAMONEN I BUTI KOLAJA SI TUMENGE KERDO O PHAGIPE

9. LIPAREN KOLA HAKAJALE BUKJA DENGJEN (DŽI KOVA ORGANI THAJ KANA)

10. DŽIDEIBE(TAZDIVI):

11. KI KANCELARIA TARO DŽIJANESKORO NIJAMIARAKHUTNO RESLJEN TUMEN E (ANAV THAJ FAMILIAKORO ANAV TAR OFICIALNO BUKJARNO)

DATA

DENDUTNESKIRI VASTESKIRI HRAMOVIN

Džipherin 4: Formati anglihramin dži KAD

REPUBLIKA MAKEDONIA

Komisia baš arakhibe tari diskriminacia

bul. Goce Delčev bb(Zgrada taro MRTV), kati 20, Skopje
tel. 02/3232-242

ANGLIHRAMIN

DŽANLO: Tar anglihramin sava bičhalena la amenge, kopia ka ovel bičhaldi dži badanikano/ nijamalo dženo durust organi mujal kaste bičhalena i anglihramin.

PLESUTNE EVIDENTIA BAŠO DENDUTNO

1. **ANAV:** _____
2. **FAMILIAKORO ANAV:** _____
3. **ORGANESKORO ANAV:** _____
4. (džikobor o dendutno si nijamalo dženo)
5. **ADRESA/BEŠIPE:** _____

(džikobor o dendutno si nijamalo dženo)
6. **POLI:** _____
7. **BIJANIBASKIRI DATA:** _____
8. **TELEFONI:** _____ **E-MAIL:** _____
9. **ETNIKANO PREPERIBE:** _____ (nane obligatornikano evidenti)
10. **BIČHALENA LI I ANGLIHRAMIN KO ANAV TAR AVER DŽENO:** _____
(den džovapi OJA ja NA)
11. **O DŽOVAPI KO ANGLEDERUTNO PUČIBE TE SI OJA, TGANI VAKEREN KASKERE ANAVESTE BIČHALENA I ANGLIHRAMIN**

12. **SI LI TUMEN HALJOVIN TARO DŽENO KASKERE ANAVESTE BIČHALENA I ANGLIHRAMIN:** _____ (den džovapi OJA ja NA ; džikobor si OJA, tgani den i jekajek haljovin)

EVIDENTIA BAŠI BADANIKANO/NIJAMALO DŽENO, DURSUT O ORGANI MUJAL KASTE DENA ANGLIHRAMIN

1. I ANGLIHRAMIN TE SI PHANLO NIJAMALE DŽENEA/ ORGANEA:

- ANAV: _____
- BEŠIPE: _____
- TELEFONI: _____
- SIEN LI BUKJARNO/I KO ODOVA NIJAMALO DŽENO/ORGANI: _____
(den džovapi OJA ja NA)

2. I ANGLIHRAMIN TE SI PHANLI BADANIKANE DŽENEA:

- ANAV THAJ FAMILIAKORO ANAV:

- ADRESA: _____
- TELEFONI: _____
- O DŽENO BAŠI KOLESTE PHENENA KAJ KERELA TUMENGE DISKRIMINACIA ODOVA KERGJA LI OLE KO BUKJARNO THAN/KERINDOR O BUKJARNE SAVALIA:
_____ (den džovapi OJA ja NA)
- O ANGLEDERUTNO DŽOVAPI TE SI POZITIVNIKANO, LIPAREN KOTE SI BUKJARNO O DŽENO: _____

anav taro pretpriятие/institucia/organizacia, adresa, telefoni, pozicia/bukjarno than tar adekvantikano dženo)

DŽANLO: Džikobor si buteder badanikane ja/thaj nijamale džene, durust organia mamuj kaste bičhalena anglihramina, Rodaja tumendar te pheren ulavdi anglihramin.

FUNDA/E BAŠI DISKRIMINACIA

Rotakeren jek ja buteder funde baši diskriminacia upri kaskere fundate gndinena kaj sien diskriminirime.

1. Poli	6. Etnikano preperibe
2. Rasa	7. Čhib
3. Mortikakiri renka	8. Raštralipe
4. Rodi	9. Socialnikano darhi
5. Preperibe ki marginalizirime grupa	10. Religia ja dineskoro pakjavibe
	11. Aver čhania pakjaviba
	12. Edukacia

13. **Politikano preperibe**
14. **Plesutno ja sasotnikano statusi**
15. **Gogjakoro ja badanikano mujalkeribe**
16. **Berša**
17. **Familiakoro ja prandinakoro hali**
18. **Maleskoro statusi**
19. **Sastipaskoro hali**
20. **Nesavi aver funda:**
21. (liparen savi) _____

KOTE ULI I ČHIPOTA SEBEPI KOLATE BIČHALENA ANGLIHRAMIN

1. **BUTI THAJ BUKJAKERE RELACIE**
2. **EDUKACIA, VIGJANI THAJ SPORTI**
3. **SOCIALNIKANO ARAKHIBE SAIKERINDOR THAJ O SOCIALNIKANO PROTEKTIRIBE, PENZIENGORO THAJ INVALIDNIKANO ARAKHIBE, SASTIPASKORO ARAKHIBE THAJ SASTIPASKIRI PROTEKCIA**
4. **NIJAMIADALATIBE THAJ VASTARIBE**
5. **KHERUTNIPE**
6. **PUBLIK INFORMIRIBE THAJ MEDIUMIA**
7. **RESIBE DŽI ŠUKARIPA THAJ SERVISIA**

8. **DŽENALIPE THAJ BUTIKERIBE KO SINDIKALNIKANE, POLITIKANE PARTIE, DIZUTNIKANE KHEDIPA THAJ FONDACIE JA AVER ORGANIZACIE FUNDIRIME UPRI FUNDA TARO DŽENALIPE**

9. **KULTURA**

10. **AVER UMALA LAČHARDE KANUNEA** _____
_____ (liparen)

ČHIPOTAKIRI DESKRIPCIA (keren deskripcia detalnikane i čhipota kolakoro sbepo bičhalena anglihramin saikerindor o evidentia bašo vakti, than, džene kola thanlele thaj aver)

DŽANLO: Džikobor si tumenge zaruri buteder than hramovibaske, istemalkeren džipherdi patrin

TAZDIVIPA (liparen o tazdivipa kolen bičhalena sar džideibe e angliraminake)

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

1. **VAZDINGJEN LI ADALATESKIRI ČHIPOTA** _____ (den džovapi OJA ja NA)

2. **TE VAZDINGJEN ANGLAL KOVA ADALATI THAJ KANA**

(bičhalen thaj fotokopia tari došakerin)

3. **GELEN LI KI AVER INSTITUCIA** _____ (den džovapi OJA ja NA)

4. **TE GELEN, KOTE GELEN THAJ KANA** _____

(bičhalen thaj fotokopia tari korespondencia)

THAN THAJ DATA

VASTESKIRI HRAMOVIN